

vat na snahu porozumět vlastním „vnitřním“ kulturním obsahům (idejím, hodnotám, symbolům). Snahu hledat obranu proti takovému nebezpečí nacházím představenou i v některých kapitolách *Kompasu*, zejména v souvislosti s dějinami pojmů a idejí (Iain Hampsher-Monk, *Neuere angloamerikanische Ideengeschichte*, s. 293–306; Luise Schorn-Schütte, *Neue Geistesgeschichte*, s. 270–280) či ve spojitosti s otázkou významu narativity v dějepisectví (Gérard Noiriel, *Die Wiederkehr der Narrativität*, s. 355–370). I zde patrně platí, že je nutné rozvíjet jak postupy jdoucí cestou analýzy (Foucaultovou terminologií řečeno „deduktivní architekturu“), tak postupy rozebírající „archeologickými metodami“ diskurzivní regularitu. Jsou to postupy navzájem se prolínající, zároveň však relativně navzájem nezávislé. Rovněž v tomto směru může pro hlubší reflexi metodických problémů dějepisné vědy poskytnout Kompas nejen základní orientaci v problematice, ale i inspirativní podněty.

Jan Horský

und Innovationen 1880–1945, Frankfurt am Main 1997, s. 19–50, zejména s. 26, 39–40; MICHEL FOUCAULT, *Archeologie vědění*, Praha 2002, s. 273.

Zdeněk Smetánka, *Archeologické etudy. Osmnáct kapitol o poznávání středověku*, Praha 2003, Lidové noviny (Knihnice Dějin a současnosti 19), 216 s., ISBN 80-7106-506-4.

Přínejmenším dvě vážně námitky je možno vznést na adresu vážně míněné recenze osmnácti esejů Zdeňka Smetánky, které pod názvem *Archeologické etudy* rozšířily ediční řadu Knihnice Dějin a současnosti. První z nich by nejspíš upozorňovala na to, že většina kapitol již byla publikována a že punc novosti nebo originality lze přiznat pouze čtyřem textům. Druhá poznámka by patrně směřovala k otázce, zda (či spíše jaký) má smysl rozjímat nad zápisky, jež byly od samého počátku určeny sice poučenému, nikoliv ale výlučně odbornému publiku, zejména pak čtenářům kulturně-historické revue *Dějiny a současnost*.

Nabídnout věrohodnou nebo alespoň trochu přesvědčivou odpověď však není vůbec jednoduché. Naštěstí zde můžeme ve stručnosti odkázat na obálku, kterou zdobí detail obrazu Emila Filly *Zátiší s hruškami*. A proč právě Filla a co má jeho *Zátiší s hruškami* společného se Zdeňkem Smetánkou? Zdánlivě nic, ovšem soustředíme-li se na Fillovo zachycení reality, je tomu poněkud jinak, neboť Zdeněk Smetánka (podobně jako Filla) předkládá svým čtenářům kubisticky strukturovaný výklad, jenž v různých perspektivách směřuje k hlubšímu pochopení minulosti.

Jakými prvním plánem tohoto spisku jsou příběhy věcí. Je to dobrá a pro zájemce asi nejschůdnější cesta k poznání, že archeologie již dávno není vysmívanou „vědou ryče“, nýbrž vážnou vědeckou disciplínou, která unikátním způsobem odkrývá dávno zmizelý svět našich předků. Počínaje čapkovsky laděnou historií klobouku a bot přes archeologii lidského gesta, až po závěrečnou kapitolu o životě na hraně existence, vždy po boku zasvěceného průvodce navštívujeme domácnosti bezejmenných. Zároveň bloudíme po členité krajině středověké archeologie s pocitem, že se sice můžeme mýlit, ale že nám vůbec nic (a nikdo) nebrání ve svébytné pouti za jiným řešením.

Zdeňku Smetánkovi by mohla být právem přiznána více než ctihodná role brilantního glosátora rozličných pracovních postupů, na jejichž konci stojí mediálně přitažlivé i docela nenápadné objevy, nicméně zapomenuta by neměla být ani jeho vědomá snaha navrátit věcem původní smysl. Učinil tak hned na několika místech. Nad jiné významný je ale komentář k údajnému moravskému šperku v Praze. Oč jde? Na počátku stojí objev pohřebiště v Lumbeho zahradě (Bažant-

nici) s vysokou koncentrací předmětů velmi blízkých hmotné kultuře Velké Moravy. Na tomto půdoryse byla s pomocí *Kristiánovy legendy* vztyčena logická konstrukce, která propojila hrobové celky s velkomoravskou družinou, s jejíž pomocí přemyslovský kníže Bořivoj opanoval střední Čechy. Jen málokdo si tehdy uvědomil, že archeologové vykopali pouze to, co dříve vymysleli historikové, a záhy se také ukázalo, že vše je podstatně složitější. Nalezené šperky sice velkomoravskou produkci zdařile imitovaly, nicméně kvalita slitiny z nich udělala lacinou napodobeninu. Tím se ale rozevřel celý vějíř vzájemně propletených otázek, jejichž kontury Zdeněk Smetánka lehce, a přece výstižně naskicoval svým „*kdy, jak a proč*“, tedy kdy a kým byly šperky vyrobeny, jak se ocitly ve středních Čechách a proč se našly právě v Praze.

Přímočaré interpretace jsou zkrátka velmi zrádné a Zdeněk Smetánka nešetřil příklady, aby varoval před skrytými i zjevnými nástrahami takto koncipovaných úvah. Proto se druhou rovinou svých esejů obrací hlavně k archeologům, nejnaléhavěji snad v poznámkách ke třem pražským přednáškám Iana Hoddera. Jen pro pořádek připomeňme, že se text Smetánkových etud stáčí k roku 1992, kdy se zdálo, že teoretické myšlení mladé a střední generace ovládne postprocesualismus. Nejde však o hesla, nýbrž o podstatu vědecké práce. Pokud je subjektivní výklad pramene nadřazen srovnávací analýze, pokud je zpochybněn jakýkoliv systematický přístup k interpretaci, kde potom hledat vědeckou (tedy zpětně kontrolovatelnou) platformu pro seriózní diskusi s jinými obory i v rámci archeologie samotné, táže se Zdeněk Smetánka, a dodejme ještě to, že se táže neobyčejně kultivovaným způsobem.

Ve stejném duchu řeší jedna z kapitol vztah archeologie a experimentu, který se podle Zdeňka Smetánky ocitl na pomyslné křižovatce. Nikdo vcelku nepochybuje, že experimenty smysl mají, ale experiment je dnes nezřídka zaměňován za pouhou experienci, kdy touhu po hlubším poznání minulosti nahradila touha po osobní zkušenosti. Odtud chybí jen krůček k proměně vědeckých týmů v pokusnická bratrstva, a pak nezbývá, než se společně s autorem ptát, kam se experimentální archeologie posune v budoucnu. Vráť se k programu Radomíra Pleinera, jenž sedm let před praotecem evropské experimentální archeologie Johnem Colesem zformuloval první obecnou představu o její podobě a cílech?

A konečně do třetice o archeologii, tentokrát z dílny Jana Klápště. Proč? Jednak proto, že má k pisateli *Archeologických etud* lidsky i odborně blízko, jednak (a zejména) proto, že Smetánkovy eseje opatřil znamenitým doslovem, který by nejspíš měl být čten s mimořádnou pozorností. Ne snad pro převratný rozměr zde vyjádřených myšlenek, ale pro otevřenost, s níž Jan Klápště přiznává, že archeologie stále vězí v obrozeneco-národních poutech 19. století, že podléhá kouzlu jednoduché komparace a vytrhává detaily z jejich určujících souvislostí. Je to poučná četba, poučná nejen pro archeology.

Zbývá ještě jedna koncepční poloha Smetánkových etud a odvažují si tvrdit, že právě sem autor vložil jádro svých úvah. Svě čtenáře na to upozornil dvakrát: podtitulem *Osmnáct kapitol o poznávání středověku* a v úvodu citovaným výrokiem Jacquese Le Goffa, že úkolem historika je bez ustání putovat mezi minulostí a přítomností. Co tím však chtěl říct?

Možná tím chtěl naznačit, že spolupráce archeologie s historií není taková, jaká by být mohla a měla. Má pravdu. V zeměpisných šířkách, kde první významnější kroniky vznikají až na počátku 12. věku, se historikové bez archeologických poznatků prostě neobejdou, ale platí to i naopak. Za zpozdilé by měly být označeny hlasy, které žádají vysvobození archeologie z údajného područí historie. Podle Zdeňka Smetánky obě disciplíny patří k sobě, byť obě mají své vlastní problémy a samozřejmě také metody. Na jiném místě pak předvídá, že to bude široce založené studium hodnotového systému středověkého člověka, jehož kognitivní pojetí sblíží archeologii pravěkou se středověkem a posléze také archeologii s historií. Vyloučit to asi nelze. Nejsem si však jist, nežádá-li se tu (dnes) po historii nemožné.

Jiným (obecnějším) rozměrem téhož je nevysslovená, leč latentně přítomná otázka, co je minulost? Není to jen naše konstrukce, kterou občas zaměňujeme s rekonstrukcí? Alespoň v archeologii platí, že prameny nejsou minulostí, nýbrž jejími transformovanými materiálními relikty, což ale v kritické teorii Frankfurtské školy znamená asi to, že minulost je vlastně nepoznatelná. Vždy bude podléhat módním náladám, předsudkům a politickým tlakům. Právě takový výklad však Zdeněk Smetánka odmítá. Podle něj by měl archeolog (historik) putovat mezi přítomností a minulostí, ale neměl by si ty věci plést.

Osmnáct kapitol Zdeňka Smetánky vybízí na mnoha místech k úvahám o slastech a strastech vědeckého poznání, a je to přemítání neobyčejně příjemné. Třeba nad novodobou legendou o sultánově poháru nebo nad zmatečným výkladem prostého slova import, které se v literatuře mění v zázračný klíč ke všemu, co se jen trochu vymyká běžným zvyklostem. Je to přemítání příjemné. Úvodní námitky by ale neměly zůstat bez odpovědi. A jak by tedy měla znít pádná replika? Snad by stačila stručná poznámka, že teprve *Archeologické etudy* propojily zdánlivě nesouvisející dílčí postřehy v jednu vyváženou a s rozmyslem budovanou soustavu vědeckého poznání. Teprve v ní dávají otázky správný smysl. Co víc si ještě přát?

Martin Wihoda